

1 INTRODUKTION

Birgit Eriksson, Mette Houlberg Rung
og Anne Scott Sørensen

Publikums-, bruger- eller borgerinddragelse – eller kort og godt: deltagelse – kendetegner i dag alt fra kunst-, videns- og medieproduktion til byplanlægning, design og marketing. Publikum inddrages aktivt i et kunstværk, deler sine anmeldelser af en teaterforestilling på de sociale medier eller skriver selv *fanfiction*. Brugere inddrages i bibliotekers prioriteringer, og borgere kan være med til at bestemme, hvad der skal ske i et gammelt industriområde i byen. De konkrete deltagelsesformer er forskellige, men fælles for dem er, at 'almindelige mennesker' får en anden rolle end den, hvor kunstnere, eksperter og institutioner har patent på at skabe, styre og evaluere kulturelt indhold. Hvad enten der tales om publikum, brugere eller borgere, bliver direkte inddragelse anset for at være en fundamental del af en demokratisk kultur og dermed i bredere forstand et demokratisk samfund. Det øgede fokus på deltagelse knyttes ofte til det at befordre en mere forskelligartet, engageret og demokratisk kulturel offentlighed.

Nogle argumenterer med basis i medieudviklingen ligefrem for, at vi lever i en deltageskultur, som står i modsætning til den hidtidige mere passive forbrugskultur. De begrundes dette med, at de digitale teknologier afgørende har demokratiseret vilkårene for produktion og cirkulation af kulturelt indhold. Parallelt til en global centralisering af medieindustrien er mediebrugere i stigende grad også blevet producenter og distributører, og mange medieplatforme er i dag baseret på brugergenereret indhold. Også i samtidskunsten engageres publikum på måder, der gør dem til deltagere. Under overskrifter som "relationel", "dialogisk", "social" og "participatorisk" kunst og æstetik udforsker forskellige kunstarter nye kommunikations- og socialitetsformer. Dette sker ofte i et

vokabular, hvor kunst og kultur skal modvirke fremmed- og markedsgørelse, og hvor deltagelse i kollaborative og kreative processer kobles til et mere lige og demokratisk samfund.

Kulturinstitutionerne eksperimenterer i forlængelse af lignende tanker med *outreach* og 'participatorisk' formidling. Brugere inddrages her i forskellige former for samarbejde og samskabelse både for at nå nye grupper og for at initiere nye måder at opleve og deltage i kultur på. Dette forstås ofte som en mulighed for kulturinstitutionerne for at blive mere demokratiske, sociale og tilgængelige – og for at gøre sig relevante for andre end de allerede indviede. Deltagelsesagendaen har omvendt også ændret rammerne for kulturinstitutionerne og manifesteret sig i konkrete krav til institutioner og projekter om at godtgøre deres *impact* og samfundsmæssige 'værdi'. Fokus er dermed drejet fra oplysning til oplevelse, fra formidling til involvering, fra værker til brugere.

Kulturpolitisk kan deltagelsesagendaen ses som et svar på en vigende legitimitet for de offentlige institutioner og velfærdsydelser i almindelighed og for den offentligt støttede kunst og kultur i særdeleshed. Deltagelsen knyttes dermed også til andre agendaer end den demokratiske. Den kobles ofte med begreber som 'brugerdreven innovation' og 'social integration' og motiveres også med økonomiske og socialpolitiske argumenter. At transformere marginaliserede grupper til deltagere anses da for at være en måde, hvorpå der kan skabes ny vækst og social sammenhængskraft. Blandingen af demokratiske, økonomiske og sociale motiver betyder samtidig, at deltagelsen i kunst og kultur i stigende grad bliver mødt af en kritik for at glemme æstetisk værdi og blot være et middel til andre mål såsom inklusion og myndiggørelse af udsatte grupper. Det er endvidere uklart, hvor radikale forandringer deltagelsesagendaen medfører for såvel kulturinstitutionerne som publikum. Mange institutioner har svært ved at kombinere deres forestillinger om kunstnerisk kvalitet og ekspertise med bruger- og borgerinddragelse, og ofte lades institutionernes overordnede visioner, arbejdsformer og magtstrukturer urørte. Nogle stiller også spørgsmål til, om et skifte i publikumsroller reelt er mere styrende end frigørende, og om der skal mere radikale ændringer til for at realisere idealerne om demokratisk deltagelse.

Hvordan kulturinstitutioner og -aktører kan integrere de nye vilkår for medieproduktion og -distribution og de kulturpolitiske krav på den ene side og samtidig forholde sig til kritikken og mere 'aktivistiske' ambitioner på den anden side, er et fokus for denne antologi. Alle artiklerne omhandler kulturinstitutioner eller -aktører, som arbejder med at involvere publikum, brugere og borgere på nye og mere aktivt deltagende måder. Bidragsyderne inddrager konkrete cases fra danske og europæiske kulturinstitutioner, og ved at sætte dem i relief af æstetik-, demokrati- og læringsteori undersøger de, hvordan man kan designe, facilitere og evaluere deltagelsesprocesser, der kan engagere bruger-borgere og på sigt også forandre institutionerne selv.

Deltagelse – definitioner og kontekster

Antologien bygger på den viden og litteratur om deltagelse, der allerede findes, og som dels har et internationalt udsyn og perspektiv, dels er blevet behandlet i danske udgivelser og i den kunst-, medie- og kulturfaglige debat. En af de tidlige og stadig mest brede afsøgninger af deltagelsesbegrebet i en kunst- og kulturfaglig forstand og i en dansk kontekst findes i et temanummer af tidsskriftet *Kultur & Klasse* om *Deltagelsens æstetik* (nr. 118, 2014). I forordet gør gæsteredaktørerne opmærksom på, at deltagelse kan betyde mange ting, optræde i forskellige kontekster og antage forskellige former. Men som ideal rummer deltagelsesbegrebet som minimum ”en fordring om demokratisering og en kollektiv dimension, hvor vi gennem at deltage bliver eller søger at blive del af et fællesskab, der er affektivt og æstetisk funderet” (ibid. s. 14). Temanummeret bringer ligesom herværende antologi såvel bidrag af mere principiel og kritisk karakter som bidrag, der undersøger en bestemt institution eller anden praksis og afsøger deltagelsens konkrete former, muligheder og effekter i specifikke sammenhænge. Bortset fra en oversættelse af en i en dansk sammenhæng indflydelsesrig artikel af den franske æstetisk-politiske filosof Jacques Rancière, ”Den frigjorte tilskuer” (2008), er bidragene alle skrevet af danske forskere.

Samme karakter har et temanummer af tidsskriftet *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift* om *Participation – the new cultural policy and*

communication agenda (nr. 1, 2016). I den indledende artikel præciseres det, hvordan deltagelse som kulturpolitisk agenda har taget form i en nordisk kontekst, og hvordan den kan undersøges og vurderes i lyset af en radikal demokratisk tænkning og praksis. Dette udfoldes gennem æstetisk-politiske filosoffer som Jacques Rancière og Chantal Mouffe og i regi af den såkaldte institutionskritik, sådan som den især er kommet til udtryk i relation til kunstinstitutionen. Derudover rummer temanummeret såvel mere teoretiske artikler som artikler om konkrete forsøg og eksperimenter med deltagelse i kulturformidling, kulturforskning mv. Det radikale demokratiske perspektiv udfoldes desuden som analytisk prisme i en ny monografi om *Deltagelse som kunst- og kulturformidling* ved Anne Scott Sørensen og Hjørdis Brandrup Kortbek (2018). Bogen gennemgår en række cases fra en dansk kulturpolitisk og -institutionel sammenhæng og går mere detaljeret ind i deltagelsens former og modi; ligesom den giver eksempler på, hvordan deltagelse bliver løftestang for kommuner i by- og kulturplanlægning.

Derudover har en væsentlig inspiration for mange kulturprofessionelle været et nummer af *Arken Bulletin* om *The Art of Taking Part* (vol. 7, 2017). Nummeret er ifølge sagens natur fokuseret omkring museer og specifikt også kunstmuseer og kuratering af samtidskunst. I indledningen ridses dette op gennem en oversigt over de tre diskurser for deltagelse, der anses for relevante for det statsanerkendte kunstmuseum: en kunstdiskurs, en museumsdiskurs og en demokratisk diskurs. Det er i denne triangel og i relation til fænomener som partcipatorisk kunst, ny museologi og idéer og eksperimenter vedrørende medborgerskab, at deltagelse kan tænkes og praktiseres på Arken og andre kunstmuseer, siges det. Nummeret rummer ud over artikler af museets ansatte inspektører, kuratorer og formidlere også en oversat artikel af den britiske museolog Helen Graham om commons-begrebet. Dette begreb står også centralt i en antologi fra Statens Museum for Kunst (SMK) *Sharing is Caring* (Sanderhoff (red.) 2014), der rummer bidrag fra såvel danske som udenlandske forskere og museumsprofessionelle om digitalisering af kulturarv.

En bred, tværvideenskabelig tilgang til deltagelse finder man i tidsskriftet *Conjunctions. Transdisciplinary Journal of Cultural*

Participation (2014), som siden 2014 har haft som mål at være et forum for undersøgelse af demokratiske potentialer i kulturelle deltagelsesprocesser på tværs af samfundsmæssige felter. Tidsskriftet er internationalt, men redigeres fra Aarhus Universitet og indeholder en del artikler med danske forfattere og/eller analyseobjekter. De videnskabelige perspektiver spænder her over kultur- og kønsstudier, medie- og informationsvidenskab, kulturgeografi, æstetik, sundhedspleje, sociologi og antropologi. På tværs af teorierne omhandler temanumre deltagelse i relation til fx medborgerskab, leg, hverdagsaktivisme, sociale bevægelser og medier.

I denne antologi beskæftiger vi os med 'deltagelse' i udvidet forstand og som et fundamentalt demokratisk begreb. Deltagelse forstås dermed som andet og mere end adgang til og benyttelse af offentlige (eller andre) kunst- og kulturtilbud, selvom denne grundlæggende forståelse af deltagelse også er væsentlig og bl.a. tages op i Anne Scott Sørensens bidrag. Dermed anerkendes det, at deltagelse er et uendelig smidigt begreb (Cornwall 2008), samtidig med at vi her vælger at forstå det som et koncept, der har med magtdeling at gøre. I Carol Patemans indflydelsesrige definition er deltagelse en ret og et middel til at have lige magt i beslutningstagning (Pateman 1970). Denne forståelse af begrebet er dominerende i politisk teori, men optræder også i andre sammenhænge. Inden for denne tradition finder man ofte en hierarkisering af deltagelse, fx som delvis versus fuld deltagelse (Pateman 1970), manipulation versus borgerkontrol (Arnstein 1969), falsk/pseudo versus sand/ægte deltagelse. Den falske deltagelse forstås da som en begrænset deltagelse, hvor magthaverne søger demokratisk legitimitet uden for alvor at ville afgive indflydelse. En mere radikal form for deltagelse med mulighed for produktiv dissens tematiseres inden for eksempelvis udviklingsstudier (Cornwall 2008; White 2011/1996), medieforskning (Carpentier 2011; Kelty et al. 2014) og kulturpolitiske undersøgelser (Jancovich 2015; Sternfeld 2013). Heri fremhæves handlekraft og ejerskab som væsentlige kriterier i deltagelsesprocesser: at deltagerne ikke kun udfører opgaver, men også har indflydelse på mål og midler (Kelty et al. 2014), eller at de ikke kun deltager i spillet, men også kan ændre spillets regler (Sternfeld 2013).